

PST og Global Shield

FOTO: THOMAS WINJÉ ØIJORD, SCANPIX

Metoderapport SKUP-prisen 2011

Bergens Tidende

Tron Strand
Rune Christophersen
Øyvind Lefdal Eidsvik

1. Navn på journalistene

Tron Strand
Rune Christophersen
Øyvind Lefdal Eidsvik

2. Navn på prosjektet

PST og Global Shield

3. Fullstendig publiseringsliste

- 26. august: Terrorjegere tipset politiet om Breivik (førstesideoppslag)
- 26. august: Breivik var på bombejegerens liste
- 26. august: Flere ble varslet om ham (bt.no)
- 26. august: - Meget alvorlig sak (bt.no)
- 26. august: - Breivik burde blitt avhørt (bt.no)
- 27. august: - De etterlatte rammes av PST
- 27. august: Tilliten er svekket
- 1. september: Kritiserer PST og Janne Kristiansen
- 2. september: Vil sparke PST-sjefen
- 2. september: Politiets Svekkede Tillit (kommentar)
- 7. september: Holdt tett om terrorsamarbeidet
- 8. september: Vil ikke kritisere PST
- 7. oktober: PST skal gi terrorsvar
- 12. oktober: - Har mye å svare for
- 19. oktober: Lovlig å importere bombekjemikalier
- 19. oktober: Nå blir kunstgjødsel forbudt (bt.no)
- 11. november: PST prioriterte bort bombetips
- 24. november: Rapport: Terroren kunne blitt avverget
- 24. november: Gransket firmaet Breivik bestilte fra (bt.no)
- 24. november: Flere ble varslet (bt.no)
- 24. november: - Avslører hull i beredskapen (bt.no)
- 25. november: PST kunne ha registrert Breivik
- 25. november: Vil ikke svare om PST-sjefens feil (bt.no)
- 26. november: Solgte kjemikalier til Norge i årevis
- 26. november: Stormløp mot PST-sjefen (bt.no)
- 26. november: Her tar de 1,8 tonn bomberåstoff (bt.no)
- 26. november: Vil øke straffen for sprengninger (bt.no)
- 27. november: SV krever grep mot PST (bt.no)
- 28. november: PST-sjefen må svare
- 28. november: Faremo: Alle PST-fakta skal frem (bt.no)
- 29. november: Må hjem for å forklare
- 30. november: PST-sjefen forbereder forklaring (bt.no)
- 1. desember: - Terrortips var PST sitt ansvar
- 1. desember: PST-sjefen redegjør fredag (bt.no)

- 2. desember: Dette må PST-sjefen svare på
- 2. desember: Beklager, men blir sittende (bt.no)
- 3. desember: Nye uklarheter fra PST-sjefen
- 4. desember: Taus i to måneder
- 6. desember: PST-sjefen endrer forklaring om Breivik (bt.no)
- 7. desember: Får midlertidig tillit
- 8. desember: Sa ingenting om PST-sjefens feil
- 10. desember: Krever svar før jul
- 23. desember: Rakk ikke slå alarm (bt.no)
- 28. desember: PST laget sin egen registreringsordning

4. Redaksjon

Bergens Tidende
PB 7240
5020 Bergen.

Tlf 05500

5. Journalistenes kontaktinformasjon

Tron Strand

Bergens Tidende
Akersgaten 55
0180 Oslo.

tron.strand@bt.no
Tlf 913 28 863

Rune Christophersen

Bergens Tidende
Krinkelkroken 1
5020 Bergen

rc@bt.no
Tlf 920 13 034

Øyvind Lefdal Eidsvik

Bergens Tidende
Krinkelkroken 1
5020 Bergen

oe@bt.no
Tlf 481 82 656

6. Redegjørelse for arbeidet

Tre kvarters kjøring utenfor den polske byen Poznan, ved enden av en skogsvei, ligger den nedsarvede gården der Tomasz P. bor.

Herfra har han sendt kjemikalier til en lang rekke nordmenn. Flere av kjemikaliene står på stopp-listen til Project Global Shield, et internasjonalt tollsamarbeid med ett formål: Å forhindre spredning av kjemikalier som kan brukes til å lage terrorbomber.

En av kundene var Anders Behring Breivik.

Tomasz P., som han blir navngitt av den polske påtalemyndigheten, kommer ut hovedinngangen. Han bekrefter hvem han er, ser kameraet til BTs fotograf, før han forsvinner inn igjen så fort han kan.

Samme dag, et annet sted i Europa, har en kilde sagt ja til å møte en annen journalist fra Bergens Tidende. Vedkommende sitter med opplysninger som har vært umulige å få tilgang til gjennom åpne kanaler. Vi får tilgang til en rapport som slår fast at terrorangrepet 22. juli kunne vært unngått hvis politiet og tollmyndighetene hadde samarbeidet bedre.

De to møtene ledet på hver sin måte frem til en serie artikler som involverte PST-sjef Janne Kristiansen, et internasjonalt antiterror-samarbeid, et miljø av sprengstoff-entusiaster på nettet - og Anders Behring Breiviks gjødselbombe i regjeringskvartalet.

I ettertid ser vi på artikkelen som ett prosjekt, presentert i to bolker. Første del ble publisert i perioden 26. august til 11. november, og dreide seg om Politiets sikkerhetstjenestes befatning med antiterror-samarbeidet Global Shield i forkant av terrorangrepet 22. juli 2011.

Den andre bolken, publisert mellom 24. november og 28. desember, omhandlet Global Shield, PSTs fullmakter til å registrere enkeltpersoner og hvordan de håndterte tips om privat kjemikalieimport.

a) Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Det var tre dager etter det verste terrorangrepet i Norge i fredstid. Sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste, Janne Kristiansen, var hardt presset. PST hadde mislyktes fatalt i det som er etatens fremste oppgave: Å forebygge terrorangrep på norsk jord.

Etter tre dagers taushet skulle Kristiansen redegjøre for hvordan terrorangrepet kunne skje, hva PST visste om Anders Behring Breivik før 22. juli, og hvilke muligheter de hadde hatt til å stoppe ham.

Ett av intervjuene hun gav den dagen, ble sendt i NRK Dagsrevyen 25. juli. Der bekreftet Kristiansen at PST hadde fått meldt inn Breiviks navn ved én anledning, men avviste samtidig at PST hadde mulighet til å registrere ham:

«Breivik fremkommer ikke i noen av våre etterretningsregistre. Vi har heller ikke noen observasjoner på ham i høyreekstremistiske miljøer. Derimot har vi, etter at dette har kommet opp, søkt i alle våre arkiver hvor vi har mengder av overskuddsinformasjon, sett navnet hans en gang. Det er i forbindelse med at det var gjennomført valutasjekk fra toll- og avgiftsdirektoratet. Bakgrunnen for det var at det var et firma de ønsket å sjekke ut i Polen. Hvem hadde gjort noen innbetalinger til det firmaet. Der fremkommer hans navn. Der har han betalt 120 kroner til det firmaet en gang i mars. 120 kroner som vi ikke vet hva har gått til eller hva dette dreier seg om. Vi har ikke lov til å legge inn noe i våre registre om personer som lovlig har betalt, for varer de har fått innført til Norge, 120 kroner. Vi må ha tilleggsinformasjon som gjør at det er grunn til å undersøke noe om ham, slik at vi kan legge ham inn i våre registre.»

Samme dag kom Kristiansen med en liknende uttalelse til TV 2:

«Den eneste gang vi har funnet dette navnet i ettertid, er i forbindelse med at vi mottok noen lister på vårparten. Dette er lister som ble utarbeidet av internasjonalt toll- og avgiftssamarbeid. Det gjaldt en liste med 50-60 navn i forbindelse med at man undersøkte noen som skulle ha kjøpt noe fra et firma i Polen. Undersøkelsene viste at den siktede hadde betalt 120 kroner til dette firmaet.»

Ingen av intervjuene gikk nærmere inn på hva «toll- og avgiftssamarbeidet» dreide seg om. Hva slags navnelister var det egentlig PST hadde mottatt? Hva var formålet med dette internasjonale samarbeidet? Og hvilken sammenheng var det mellom terrorangrepet 22. juli og listen med Breiviks navn?

Disse spørsmålene ble ikke besvart under Kristiansens intervjurunde 25. juli, eller i løpet av de påfølgende ukene. Heller ikke BT begynte å grave i saken i første omgang.

Spørsmålene meldte seg imidlertid med full tyngde en snau måned senere, etter at vi hadde sendt en rekke begjæringer om innsyn i dokumenter som kunne knyttes til terrorangrepet. Ett av dokumentene vi fikk utlevert, var et brev som Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) sendte til Justisdepartementet i mars 2011.

Dokumentet dreide seg om Norges oppfølging av EUs handlingsplan mot terrorisme. Et avsnitt om restriksjoner på kjemikalier som kan brukes til å produsere bomber, vakte journalist Tron Strands interesse:

«Av Toll- og avgiftsdirektoratet, har DSB informasjon om at det er mange importører av disse stoffene til privatpersoner, hvorav noen betraktes som mistenkelige. DSB har også fått opplyst at det via Posten går mange små forsendelser fra et firma i Polen til privatpersoner i Norge. Disse forsendelsene kan være vanskelig å fange opp da de deklarerer som at verdien er lavere enn 200 kroner.»

Den journalistiske varsellampen begynte å blinke. Hva var det som var mistenkelig ved transaksjonene? Kunne dette dreie seg om det samme firmaet Breivik hadde handlet hos i Polen? Breivik skrev jo selv i sitt eget manifest at han handlet kjemikalier fra Polen. I tillegg hadde PST-sjefen opplyst at Breivik hadde overført 120 kroner til et polsk firma.

Det var åpenbart at dette var opplysninger som krevde nærmere undersøkelser.

b) Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?

Terrorangrepet tvang frem en rekke spørsmål om beredskapsplaner, nasjonal sikkerhet, og forebygging av terroraksjoner. En naturlig metode for å komme opp med nyhets saker som kunne kaste lys over disse spørsmålene, var å sette i gang et omfattende søk etter dokumenter i offentlige journaler.

Dette systematiske arbeidet resulterte i åpningsartikkelen 26. august der vi avdekket at Anders Behring Breivik ble rapportert inn til PST som følge av antiterror-samarbeidet Global Shield.

Da vi avslørte eksistensen av Global Shield, og at PST hadde undersøkt denne informasjonen overfor norsk offentlighet, bestemte vi oss for å satse på Politiets sikkerhetstjeneste som et selvstendig graveprosjekt.

Hovedgrunnen til dette var at PST-sjef Janne Kristiansens gjentatte uttalelser tre dager etter terroranslaget om at sikkerhetspolitiet ikke hadde lov til å registrere Breivik på grunnlag av de opplysningene de hadde fått oversendt fra tollvesenet.

Vi ønsket å granske hva PST gjorde før 22. juli og hva de kunne gjort, sett i lys av hva de hadde forklart i etterkant av terrorangrepet.

På dette tidspunktet var det planer om å koordinere 22. juli-artikler mellom BT og våre samarbeidsaviser. Bergens Tidende, Aftenposten, Adresseavisen, Stavanger Aftenblad, Fædrelandsvennen og Adresseavisen møttes på Gardermoen 11. oktober for å diskutere hvordan ulike 22. juli-prosjekter kunne fordeles mellom redaksjonene. Journalistene Tron Strand og Rune Christophersen og nyhetsleder Helge O. Svela møtte for BT.

Resultatet av møtet ble at BT påtok seg ansvaret for å følge opp Global Shield, kjemikalieimport, og PSTs fullmakter til registrering av enkeltpersoner.

c) Hva er genuint nytt i saken?

Gjennom til sammen 44 artikler i Bergens Tidende og bt.no, er dette de fem viktigste avsløringene:

- **TERRORJAKT:** Den første artikkelen, 26. august, avslørte at det ikke bare var et internasjonalt toll- og avgiftssamarbeid som førte til at Breiviks navn ble meldt inn til PST, slik Janne Kristiansen hadde fremstilt det. Det PST underslo for offentligheten, var at Breivik ble rapportert gjennom et prosjekt for å stanse handel med kjemikalier som skal brukes til produksjon av improviserte terrorbomber. Breiviks anskaffelse av ingredienser til bomben i regjeringskvartalet, førte altså til at han ble fanget opp av et system som skal hindre nettopp denne typen terroraksjoner.
- **BLE VARSLET:** Ikke bare PST, men også Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, og Justisdepartementet, ble informert flere måneder før terrorangrepet om at det foregikk mistenkelig, privat import av denne typen kjemikalier.
- **KUNNE REGISTRERT:** I motsetning til det Janne Kristiansen opplyste i intervjuer 25. juli, hadde PST i realiteten full anledning til å gjøre en foreløpig registrering av Anders Behring Breivik. Kristiansen hevdet også at PST hadde gjort de undersøkelser de kunne om Breivik. I realiteten, etter hva vi vet fra PSTs foreløpig siste svar, søkte de ikke etter ham i det hele tatt.
- **«KUNNE VÆRT AVVERGET»:** En hemmeligstemplet sluttrapport om Global Shield-samarbeidet, utarbeidet av World Customs Organization, slår fast at terrorangrepet kunne vært avverget hvis politiet og tollvesenet hadde samarbeidet bedre.
- **OPPSØKTE BOMBEMAKERE:** Mens PST ikke prioriterte privat kjemikalieimport før 22. juli, har de i etterkant gått systematisk gjennom navnelistene fra tollvesenet og oppsøkt et miljø som har produsert hjemmelaget fyrverkeri i årevis. Til tross for at hjemmeproduksjon av sprengstoff er ulovlig, har flere av kjøperne fått beholde kjemikaliene.

Disse fem hovedavsløringene har blitt fulgt av en rekke oppfølgingsaker med selvstendige nyhetspoeng. Her er noen av dem:

- **KORRIGERTE IKKE:** Mens PST-sjefen unnlot å opplyse offentligheten om Global Shield-samarbeidet før BTs avsløring, ble Justisdepartementet informert om antiterror-samarbeidet seks dager etter 22. juli. Departementet gjorde ikke noe for å korrigere inntrykket av at listen Breivik stod på, var resultat av en ordinær valutakontroll.
- **PRIORITERTE IKKE:** Tollvesenet gjør ikke beslag av kjemikaliene på Global Shield-listen, og de kan fritt importeres til Norge. PST har informert departementet om at de ikke har prioritert oppfølging av privat kjemikalieimport.

- **KAMP OM ANSVAR:** I en redegjørelse til Justisdepartementet peker PST blant annet på «styringssignaler» som en forklaring på at privat kjemikalieimport ikke ble prioritert. Den forklaringen støttes ikke av departementet, som slår fast at prioriteringen dreier seg om PSTs «interne arbeidsmetodikk», og at dette er PSTs ansvar.
- **KALT HJEM:** Kort tid etter BTs avsløring om hva PST kunne registrere, avdekket BT at Janne Kristiansen avbrøt sitt utenlandsopphold, etter i realiteten å ha blitt kalt hjem.
- **GA TO SVAR 1:** Etter at Janne Kristiansen holdt sin pressekonferanse 2. desember, ga PST to ulike svar på spørsmålet om hva de hadde gjort med Breiviks navn. På pressekonferansen fremholdt Kristiansen flere ganger at navnet ble søkt etter i PSTs registre, men at de ikke kunne bevise at søket hadde skjedd. I et brev offentliggjort samme dag, skrev PSTs nestsjef derimot at et slikt søk ikke hadde funnet sted. Først flere dager etter svarte PSTs informasjonsavdeling og Justisdepartementet på at brevet ga den riktige versjonen.
- **GA TO SVAR 2:** På den samme pressekonferansen, 2. desember, uttalte Kristiansen at justisministeren var blitt informert om at PST likevel kunne ha registrert Breivik. I et intervju senere sa hun at så ikke var tilfelle. Først en uke senere, ved avgraderingen av et dokument BT hadde bedt om innsyn i, gikk det frem at Justisdepartementet faktisk hadde blitt informert.
- **BRUKTE MÅNEDER:** Bak lukkede dører under PSTs trusselvurdering i Stortinget, fikk PST-sjefen i august spørsmål om registreringen av Breivik. Stortingspolitikerne fikk ikke noe svar. Det samme gjentok seg i oktober, da Stortingets utvidede utenriks- og forsvarskomiteé fikk opplest PSTs fulle trusselvurdering. Først to måneder etter, i kjølvannet av BTs avsløringer, svarte PST-sjefen.
- **TAUSE OM FEIL:** Justisdepartementet fikk allerede i september vite om at PST kunne ha registrert Anders Behring Breivik, gjennom et brev fra PST-sjefen til departementet. Ingen av justisministerne i saken sa likevel noe til offentligheten om at de hadde fått vite om feilen, selv om de departementet bekreftet at de gikk gjennom alle dokumenter på nytt.
- **UTEN HJEMMEL:** Den interne instruks PST har brukt siden 2005 for å registrere og behandle informasjon om personer som ikke er mistenkt for kriminalitet, er ikke hjemlet i lovverket. Det vil den først bli neste år med den nye politiregisterloven.
- **ALUMINIUMSPULVER:** Vi fikk bekreftet opplysningene om hvordan Breivik hadde bestilt og smuglet inn rundt 150 kilo aluminiumspulver fra det polske selskapet Keten. Pulveret forsterket sprengkraften i Breiviks kunstgjødselsbombe.

d) Organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk, problemer underveis, m.m.

De første ukene etter terrorangrepet var preget av grusomhetene, rosetoget, sterke følelser, og begravelse etter begravelse. Sjokket og forferdelsen samlet Norge. Dette satte også sitt preg på mediene.

Da vi kom til den andre uken i august, mente vi at tiden kunne være inne for å gå mer systematisk til verks for å avdekke mulige mangler ved beredskapen og svikt i rutiner. Arbeidet begynte ved at journalist Tron Strand gjennomførte systematiske søk i offentlige postjournaler.

Ett av dokumentene vi fikk innsyn i, var brevet der Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) advarer Justisdepartementet om mistenkelig kjemikalieimport blant privatpersoner.

Dokumentet, som Strand gjennomgikk 23. august, dreier seg om EUs planer om å innføre et kontrollregime for kjemikalier som kan brukes til å lage terrorbomber. Bakgrunnen for planene er at de omfattende terroraksjonene i Europa de senere årene er gjennomført nettopp ved bruk av ulike kjemikalier som er til salgs på det åpne markedet.

I brevet fra DSB understrekes det at Norge må være med på arbeidet og innføre regelverket, når det kommer, for at Norge ikke skal utvikle seg til en frihavn for terrorister. Det mest interessante poenget var likevel at det foregår mistenkelig, privat import av kjemikalier fra et firma i Polen.

En kilde i DSB bekreftet at PST hadde fått oversendt navnelister over hvem som stod bak den mistenkelige privatimporten, og at opplysningene stammet fra et internasjonalt tollprosjekt.

Informasjonen reiste to sentrale spørsmål:

- Hva slags internasjonal tollprosjekt dreide dette seg om?
- Og kunne det tenkes at Anders Behring Breivik ble rapportert inn til PST fordi han hadde kjøpt kjemikalier til bombeproduksjon, og ikke bare som resultat av en tilfeldig valutasjekk, slik PST-sjefen hadde fremstilt det?

Første oppgave var å finne ut hva slags internasjonalt tollprosjekt som førte til at Anders Behring Breivik ble meldt inn til PST. Det fantes ikke spor av et slikt samarbeid, verken på tollmyndighetenes nettsider, i postjournaler eller mediearkivet Retriever.

Internasjonalt stilte det seg imidlertid annerledes. Google-søk på uttrykk som *chemicals*, *customs* og *precursors* (kjemiske innsatsmidler til bombeproduksjon), ledet oss til et prosjekt kalt Global Shield. Det omfattet World Customs Organization (WCO), Interpol, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), United States Immigration and Customs Enforcement, og minst 70 deltakerland.

Prosjektet, som i første omgang pågikk fra november 2010 til april 2011, hadde som mål å kontrollere 14 spesifikke kjemikalier for å hindre produksjon av hjemmelagde bomber (Improvised Explosive Devices – IED) til bruk i terroraksjoner.

Vi vurderte det som svært sannsynlig at det var denne antiterror-aksjonen tollmyndighetene baserte seg på i sin informasjon til både DSB og PST, og kontaktet derfor Toll- og avgiftsdirektoratet.

Tollmyndighetene bekreftet at de deltok i Project Global Shield, at Anders Behring Breivik sto på navnelisten de hadde oversendt PST, og at denne listen ble laget som en følge av antiterror-samarbeidet.

Så snart dette ble bekreftet på formiddagen 25. august, ble journalist nummer to, Rune Christophersen, koblet på saken. Hans hovedoppgave ble å skaffe mest mulig informasjon om Global Shield. Vi henvendte oss til samtlige organisasjoner som deltar i samarbeidet, for å få ut flere detaljer.

Fantes det eksempler på at terroraksjoner var blitt avverget som følge av den økte kontrollen med kjemikaliehandel? Hva har Norges rolle vært? Og ikke minst, hvordan ser deltakerne på at en blivende terrorist - Anders Behring Breivik - faktisk ble rapportert til PST for kjemikaliehandel, uten at han ble avslørt i tide?

Spørsmålene ble rettet til samtlige aktører i samarbeidet. Svaret var det samme fra alle: De ville ikke gi ut noen «operasjonelle detaljer», det vil si informasjon om politiaksjoner, beslag eller etterforskning.

PST ønsket heller ikke å kommentere saken på dag én. Trass i gjentatte henvendelser, returnerte de ikke en eneste telefonsamtale.

Vi hadde likevel nok informasjon til å kunne slå fast at Anders Behring Breivik ble rapportert inn til PST som en følge av en internasjonal antiterror-aksjon. Saken ble publisert 26. august, og stod også på trykk i de samarbeidende regionavisene Aftenposten, Adresseavisen, Stavanger Aftenblad og Fædrelandsvennen.

Loggført motstand

De neste dagene ble Janne Kristiansen møtt med sterk kritikk fra politisk hold. Vi forsøkte flere ganger i denne perioden å få kommentarer fra PST og en intervjuavtale med Kristiansen. Det lyktes ikke. Tvert om ble våre forsøk på å få PST i tale møtt med forsøk på tåkelegging.

I en kommentarartikkel fra BTs sjefredaktør Gard Steiro (vedlagt), gjenga han BTs forsøk på å få kontakt med PST fredag 26. august. Dette er utdrag fra artikkelen, publisert 2. september 2011:

«BT har forgjeves forsøkt å få et intervju med Kristiansen. Journalist Tron Strands beskrivelse av sin kontakt med PST viser hvor vanskelig det er å få svar på relevante spørsmål. Her er hans logg fra forrige fredag:

- *Ringer PST. Sentralbordet avslår å sette oss over til informasjonsavdelingen, men sender en e-post om vår forespørsel. Det er opp til pressekontaktene å vurdere om de vil ringe tilbake.*
- *Ringer Justisdepartementet for å få statsrådets reaksjon. Pressekontakt lover respons. To timer senere kommer svaret: Storberget vil ikke kommentere. Operative forhold er PSTs ansvar. Svarer pressekontakten at det må være et politisk ansvar å få Kristiansen til å løfte telefonrøret. Departementet lover å sjekke saken.*
- *To timer senere kommer tilbakemelding fra departementet. PST kan kontaktes på telefon. De vil svare på våre spørsmål.*
- *Kontakter PST igjen. Samme svar. Sentralbordet vil ikke sette oss over. Ny e-post til informasjonsavdelingen.*
- *Klokken 15.50 ringer Martin Bernsen fra PSTs informasjonsavdeling. Han ber BT ringe tollmyndighetene fordi «toll vil gå tilbake på det de uttalte i går». Hevder de vil trekke påstand om at Global Shield var bakgrunnen for at navnelisten ble sendt PST.*
- *Ringer Toll- og avgiftsdirektoratet. Snakker med samme avdelingsdirektør som dagen før. Stiller seg uforstående til PSTs påstand om at han vil trekke sine uttalelser. Bekrefter at han er korrekt sitert i artikkelen.*
- *PST legger ut pressemelding på sine hjemmesider. Erkjenner at PST mottok informasjon fra prosjekt Global Shield, og at de i samme forsendelse fra tollmyndighetene fikk en liste på 63 transaksjoner mellom norske borgere og et firma i Polen. En av disse transaksjonene sto Behring Breivik bak. PST varsler at de vil orientere 22. juli-kommisjonen om sine vurderinger.*

Journalistens beskrivelse viser hvor lite villig PST er til å komme kritikere i møte. Ingen ber sikkerhetstjenesten avsløre hemmelige arbeidsmetoder, kun gi offentligheten mulighet til å forstå vurderingene man gjorde før historiens største terroranslag på norsk jord.»

Neste omdreining i saken skjedde etter at justisminister Knut Storberget besøkte Bergen 31. august. Ett av spørsmålene vi stilte ham, var på hvilket tidspunkt han ble informert av PST om forbindelsen mellom Breivik og Global Shield. Han svarte at han ikke kunne erindre å ha blitt informert. Vi bestemte oss for å sjekke med Justisdepartementet, og etter noen dager fikk vi bekreftet at PST informerte departementet seks dager etter terrorangrepet. I

artikkelen 7. september kommer opposisjonen og justiskomiteens leder med sterk kritikk mot Storberget fordi han unnlot å gå offentlig ut med informasjonen.

En ny fase

Etter møtet på Gardermoen med BTs samarbeidsaviser 11. oktober, begynte vi et mer omfattende gravearbeid for å avdekke flere sider ved saken. Dette ble en ny fase i arbeidet.

BT påtok seg ansvaret for å følge opp tre hovedspor:

- Å fremskaffe mest mulig informasjon om Global Shield..
- Å granske Janne Kristiansens påstand om at PST ikke hadde mulighet til å registrere Breivik.
- Å undersøke omfanget av privat import av kjemikalier som kan brukes til sprengstoff.

I tillegg til Tron Strand og Rune Christophersen, ble Øyvind Lefdal Eidsvik også satt på saken. Arbeidet med de tre sporene pågikk samtidig.

Spor 1. Global Shield

Offentlige myndigheter og organisasjoner som deltar i Global Shield-samarbeidet, har vært svært tilbakeholdne med å offentliggjøre detaljer om prosjektet. Vi tok likevel en ny runde og kontaktet samtlige aktører nok en gang.

Interpol og UNODC ville ikke svare på noen spørsmål, og henviste til World Customs Organization, som har ansvar for å koordinere prosjektet. Men verken WCO eller det norske Toll- og avgiftsdirektoratet ville redegjøre for annet enn helt generelle spørsmål. Heller ikke Tollvesenets faste representant i Brussel ville uttale seg.

Det samme svaret fikk vi fra det amerikanske Department of Homeland Security, og Immigration and Customs Enforcement (ICE). Det var ICE, som på vegne av det amerikanske sikkerhetsdepartementet tok initiativet til Global Shield-samarbeidet på et møte i Brussel våren 2010.

Alle våre henvendelser til amerikanske myndigheter ble dirigert til ICE-talsmann Ross Feinstein. Han nøyde seg imidlertid med å sende oss én epost med generell informasjon og lenker til pressemeldinger som vi allerede hadde lest. Feinstein svarte ikke på påfølgende eposter og telefonhenvendelser.

I løpet av arbeidet fikk vite at det fantes en sluttrapport om Global Shield, som tok for seg resultatene av det halvårige prøveprosjektet. Rapporten er unntatt offentlighet, og ingen av organisasjonene ville gi BT innsyn i innholdet. Til tross for at dokumentet var mottatt av Toll- og avgiftsdirektoratet, fantes det ingen spor av den i den offentlige postjournalen.

Vi fikk kontakt med en kilde som hadde tilgang til informasjonen. Heller ikke denne kilden ville maile oss rapporten, men vedkommende aksepterte å gi oss tilgang til den i et personlig møte.

Møtet bar frukter. Rapporten, som er ført i pennen av ICE og distribuert av WCO, slår fast at terrorangrepet 22. juli kunne vært unngått hvis politiet og tollvesenet hadde samarbeidet bedre.

Kopien BT sitter på, inneholder følgende avsnitt:

«The July 2011 bombing in Norway demonstrates that a stronger, more unified coalition of customs and police professionals, armed with appropriate legislative and communication tools, could have created a different outcome».

Etter å ha fått tilgang til rapporten, prøvde vi gjentatte ganger å få et intervju med toll- og avgiftsdirektør Bjørn Røse. Røse er leder av Europa-regionen i WCO, som utgjør 51 av organisasjonens 177 medlemsland. Han burde dermed være en av de fremste til å uttale seg om suksesskriterier for Global Shield, herunder spørsmålet om hvor viktig det er med et godt samarbeid mellom tollvesenet og politiet. Røse besvarte imidlertid ikke våre henvendelser.

Vi vurderte formuleringen fra Norges internasjonale partnere i Global Shield-samarbeidet som svært interessant. Når prosjektet nå videreføres etter den innledende prøveperioden, er en av lærdommene at tollvesenet og politiet bør utrustes med bedre lovgivnings- og kommunikasjonsmessige verktøy. Den indirekte begrunnelsen er at PST ikke lyktes i å avsløre Breivik, til tross for at tollvesenet gjorde sin del av jobben.

Rapporten ble omtalt i vår artikkel 24. november. Som et resultat av dette har Stortingets 22. juli-komité stilt følgende spørsmål til regjeringen:

«Det er referert i media at en hemmeligstemplet rapport om antiterror-samarbeidet Global Shield fastslår at terrorangrepet 22. juli kunne vært avverget dersom norske toll- og politimyndigheter hadde samarbeidet bedre. Hvilke tiltak kan iverksettes for å bedre dette samarbeidet, dersom man legger til grunn et høyt ambisjonsnivå om i størst mulig grad å avverge terroraksjoner i fremtiden?»

I svaret fra regjeringen, sendt 20. desember 2011, avviser Finansdepartementet at rapporten inneholder en slik formulering. Finansminister Sigbjørn Johnsen skriver:

«I rapporten er terrorangrepet i Norge omtalt med følgende ordlyd i rapportens sammendrag: «The July 2011 bombing in Norway demonstrates that a coordinated effort as developed under Programme Global Shield is necessary and that no country is immune from terrorist acts.»

(...)

Rapporten inneholder ingen formuleringer om at «terrorangrepet 22. juli kunne vært avverget dersom norske toll- og politimyndigheter hadde samarbeidet bedre». Jeg er heller ikke kjent med at det foreligger andre rapporter om Global Shield.»

Programkoordinator for Global Shield i WCO, Ulrich Meiser, har opplyst til BT at rapporten ikke ble endret fra den ble gjort tilgjengelig for deltakerne, og frem til den ble lagt frem på et møte med Global Shields rådgivningsgruppe i Brussel 9. desember 2011.

På møtet var Norge representert med tollvesenets representant i Brussel, en tjenestemann fra Toll- og avgiftsdirektoratet, og en representant for PST.

BT har spurt programkoordinator Meiser om når og hvorfor det aktuelle avsnittet er blitt endret. Han har ikke svart. Vi har stilt det samme spørsmålet til Toll- og avgiftsdirektoratet, som heller ikke har kunnet oppklare spørsmålet.

Spør 2. PSTs fullmakter

Vi hadde allerede en mistanke om at Janne Kristiansen tok feil da hun uttalte at PST ikke hadde mulighet til å registrere Breivik. Spørsmålet var hvordan dette kunne dokumenteres.

Dokumenter og dokumentasjon

Innledningsvis skaffet vi oss en fullstendig oversikt over intervjuer og uttalelser fra PST. Det inkluderte gjennomgang av nyhetssendinger på radio og tv, samt intervjuer PST og Janne Kristiansen gjorde med papir- og nettaviser den 25. juli, 11. august, og 2. september, samt pressemeldinger fra PST.

Vi gikk gjennom alle intervjuene og skrev dem ut. Vi la spesielt vekt på å dokumentere tidligere fjernsynsintervjuer med Kristiansen, siden det da ikke kunne oppstå tvil om hva hun faktisk hadde uttalt.

I intervjuet med NRK Dagsrevyen 25. juli (gjengitt i punkt 6a) bekreftet Kristiansen at PST hadde fått meldt inn Breiviks navn ved én anledning, men avviste samtidig at PST hadde mulighet til å registrere ham.

Kristiansens utsagn om at PST ikke har lov til å registrere personer som lovlig har betalt 120 kroner for en vare, ble gjentatt i andre medier. Dette stusset vi over, og ønsket derfor å problematisere utsagnet. Spørsmålet vi stilte var: Kunne dette være riktig, siden PST har som hovedoppgave å avverge terror og drive forebyggende arbeid?

For å belyse dette, måtte vi gå gjennom en betydelig mengde dokumenter. Alle dokumentene er åpent tilgjengelige på nettsidene eos-utvalget.no, regjeringen.no og stortinget.no.

EOS-utvalget og PST

Stortingets kontrollutvalg for de hemmelige tjenestene (EOS-utvalget) har, på sine nettsider, lagt ut alle årsrapporter fra 1996, samt de ulike offentliggjorte instruksjoner som gjelder for PST.

Behandling av opplysninger er omtalt i *Instruks for Politiets sikkerhetstjeneste*, tilgjengelig via Lovdata, og i det ni sider lange dokumentet *Retningslinjer for behandling av opplysninger i PST*, tilgjengelig via EOS-utvalgets nettside.

Ikke i noe av dette materialet var det mulig å spore grunnlaget for PST-sjefens påstand om de ikke hadde lov til å registrere terroristen. Tvert imot fant vi opplysninger som pekte i motsatt retning. I *Retningslinjer for behandling av opplysninger i PST* omtales nødvendighetskriteriet slik:

«Formålet med behandling av opplysninger i PST er å danne grunnlag for oppgaveløsning i forbindelse med å [...] forebygge straffbare forhold, jmfør politiloven».

Videre, står det, må minst ett av syv vilkår være oppfylt for at PST kan behandle personopplysninger. Ett av disse vilkårene, for å opprette en såkalt arbeidsregistrering, er svært rundt formulert:

«Arbeidsregistreringer: Behandling av opplysninger som anses nødvendig i forhold til PSTs arbeidsoppgaver».

I EOS-utvalgets årsmelding til Stortinget for 2005 heter det:

«I forbindelse med innføringen av det nye arbeidsregisteret i PST har tjenesten innført en ordning der innhentede personopplysninger registreres midlertidig uten at det er vurdert om kravene til formålsbestemthet, nødvendighet og relevans i instruksens §§ 13 og 14 er oppfylt. Alle midlertidig registrerte opplysninger skal evalueres innen 4 måneder etter at de ble registrert. Hvis kravene i instruksens §§ 13 og 14 ikke er tilfredsstillende, skal opplysningene slettes.»

Og senere:

«Praksis var tidligere at vurderingen av om vilkårene var oppfylt ble gjort før informasjonen ble lagt inn i arbeidsregisteret. For så vidt er det prinsipielt nye at opplysningene nå registreres i arbeidsregisteret på et tidligere stadium enn før.»

«Det er grunn til å anta at fristen på 4 måneder har medført at tjenesten i dag vil beholde informasjon som ikke er evaluert i et lengre tidsrom enn det som var praksis tidligere. Ordningen bidrar imidlertid til å unngå at det samler seg personopplysninger utenfor de formaliserte og lett kontrollerbare systemene.»

Flere av PSTs interne instruksjoner og retningslinjer er ikke offentlige, og vi kunne ikke vite om dette var en ordning som var videreført og som PST opererte på grunnlag av i 2011. Vi stilte derfor EOS-utvalget spørsmål om det var noe i regelverk og instruksjoner som forhindret PST fra å registrere Anders Behring Breivik.

EOS-utvalget avsto å si noe som helst relatert til terrorsaken, men oversendte et generelt svar på epost 11. november. Her heter det blant annet:

«Det følger av retningslinjene for behandling av opplysninger i PST § 1-2 nr. 6 at forebyggende sak er en sak som opprettes når det er grunn til å undersøke om noen forbereder et straffbart forhold som PST har til oppgave å forebygge. «Grunn til å undersøke»-kravet for opprettelse av forebyggende krever ikke at noen kan mistenkes for å ha begått en straffbar handling, men innebærer grovt sett et saklighetskrav, et krav om en viss sannsynlighet for at noe er under oppseiling, og et krav til forholdsmessighet mellom det som skal undersøkes og eventuelle virkemidler som tas i bruk.»

EOS-utvalget nevner ingenting om opplysningene i sin årsmelding fra 2005, og svaret gjorde oss ikke klokere. Det kunne, basert på dette, være at PST-sjefen hadde rett: At saklighetskravet gjorde at de ikke hadde lov til å registrere Anders Behring Breivik.

Stortinget og regjeringen

Vi gjennomgikk en betydelig mengde proposisjoner, spørsmål, budsjettsaker, innstillinger og debatter for å finne relevante opplysninger om hjemmelsgrunnlaget for PST-registreringer.

Fordi arbeidet med Politiregisterloven var grunnlaget for PSTs innføring av ordningen med midlertidige registreringer i fire måneder i 2005, var denne loven av særlig interesse. Politiregisterloven ble godkjent i statsråd 21. august 2009, og vedtatt av Stortinget 4. mars 2010, og skal etter planen tre i kraft 1. juli 2012.

I et talende eksempel på hvem PST kan registrere, står det i proposisjonen:

«I så måte kan det sies å være relevant å behandle opplysninger om en som var passasjer i bilen da hovedpersonen var på nazikonsert, men ikke om en som jobbet på bensinstasjonen der hovedpersonen kjøpte grillpølser på vei hjem fra konserten.»

På et annet sted i lovforslaget drøftes de midlertidige registreringene:

«Dreier det seg om en opplysning som antas å kunne bli brukt i PSTs virksomhet, men som ikke refererer seg til en bestemt sak, eksempelvis hvor det så langt ikke er så sikre holdepunkter for at det dreier seg om en voldelig virksomhet at det er funnet grunnlag for opprettelse av forebyggende sak mot noen, vil det på et mer fritt grunnlag måtte vurderes hvorvidt det er nødvendig å behandle opplysningen som ledd i PSTs forebyggende arbeid. På grunnlag av en individuell vurdering kan

resultatet bli at det anses nødvendig å registrere vedkommende person selv om opplysningen for tiden ikke kvalifiserer til opprettelse av eller innleggelse i forebyggende sak. Dersom nødvendighetsspørsmålet er uklart, vil opplysningen måtte undergis den tidsbestemte ordningen som er beskrevet i utredningens punkt 23.4.3.»

Det er med andre ord ingen tvil om at både regjeringen og Stortinget har ønsket å gi PST fullmakter til en tidsavgrenset registrering av personer, selv om det ikke foreligger noen form for mistanke. Men vår utfordring var likevel ikke løst, siden loven ikke hadde trådt i kraft da Anders Behring Breivik ble rapportert inn til PST eller da bomben eksploderte i regjeringskvartalet.

Vi kunne fortsatt ikke slå fast med sikkerhet at PST-sjef Janne Kristiansen tok feil da hun hevdet at de ikke hadde lov til å registrere Anders Behring Breivik, selv om mye etterhvert tydet på dette.

Intervjuer og samtaler

Vi gikk over i neste fase - å få kilder i tale. Utgangspunktet var først å få vurderinger fra ekspertkilder om hvorvidt PST-sjefen hadde rett eller ikke, og benyttet straffelovsekspertertise fra Politihøgskolen og universitetene i Oslo og Bergen, i tillegg til politiske kilder som tidligere statsråder. Dette arbeidet trakk ut. Selv om spørsmålet var oversiktlig, var ikke nødvendigvis svaret det. De fleste mente imidlertid at spørsmålet var relevant og ville tenke gjennom saken. Noen gjorde seg mer eller mindre utilgjengelige, andre trengte tid.

Noe av årsaken er trolig at en avgjørende brikke i puslespillet - PSTs graderte instruks - ikke var tilgjengelig. Vi må imidlertid forutsette at Justisdepartementet er kjent med den. BT har bedt om innsyn i relevante deler, uten å ha kommet videre.

Etter mer eller mindre daglige purringer over to uker, kom til slutt noen svar. Erling Johannes Husabø, professor i strafferett ved Universitetet i Bergen, var en av personene vi kontaktet. Husabø har inngående kunnskaper om lovmessige skranker for bruk av politimetoder. Han var blant annet med i Metodekontrollutvalget, som avga sin NOU-rapport i 2009. Etter å ha satt seg inn i saken, formulerte han sitt svar i en kort kommentar:

«Loven er ikke til hinder for en arbeidsregistrering på grunnlag av informasjon om f.eks. innkjøp av kjemikalier. Hadde PST ment at det var nødvendig å registrere en sak, kunne de gjort det. Det avgjørende er PSTs egen vurdering og skjønn.»

Vurderingen hans, hvor kort den enn var, var av sentral betydning for vår del. Husabø bekreftet det samme vi hadde forstått fra vår gjennomgang av PSTs åpne instruks.

Neste steg var å konfrontere PST med våre opplysninger. 23. november, to dager før publisering, var vi i telefonisk kontakt med PSTs informasjonsavdeling. Dette er to av spørsmålene vi sendte:

- «Kristiansen sa først (25. juli) at PST «ikke kunne registrere» og heller ikke hadde lov til å registrere ABB på grunnlag av opplysningane frå tollvesenet. 1. september sa ho på NRK Dagsrevyen at PST hadde «sjekket det vi kunne» om han. I brev til Justisdep 27. oktober skreiv ho at å sjekke ut Breivik og dei andre på lista ikkje var ei prioritert arbeidsoppgåve. Kvifor ga ho ulike forklaringar?
- Angående utsegnet om at PST ikkje kunne eller ikkje hadde lov til å registrere ABB: EOS-utvalet og Stortinget har lagt til grunn ein lav terskel for å opprette ei førebyggjande sak og at mykje er overlatt politifagleg skjønn. Kan de peike på kva regelverk, eller EOS-sak, de legg til grunn for påstanden om at de ikkje hadde lov til å registrere Breivik? Og kva meiner de er terskelen for å registrere?»

Vi ønsket også nå et intervju med Kristiansen. Fordi hun var på tjenestereise i et ikke spesifisert utland, var ikke dette mulig, ifølge PSTs informasjonssjef.

På dette tidspunktet hadde vi bestemt oss for å publisere saken to dager senere. På bakgrunn av PSTs reaksjoner i august, forventet vi ikke at PST ville benytte seg av tilsvarsretten. Det gjorde det desto viktigere for vår del at vi var så sikre på konklusjonen. At vi hadde jobbet med saken over flere uker og fått den informasjonen og kommentarene vi hadde, gjorde at vi på det tidspunktet var klare til å trykke saken også uten tilsvar.

I stedet, ettermiddagen 24. november, tikket PSTs svar inn fra informasjonssjef Martin Bernsen. E-posten var kort, og innholdet ble oppsummert slik:

«PST har anledning til å behandle opplysninger i inntil 4 måneder uten at det stilles krav til formålsbestemthet, nødvendighet og relevans.»

PST innrømmet hva vi hadde mistenkt etter å ha lest tilgjengelige instruksjer og EOS-utvalgets årsmelding fra 2005: Det var ingenting i veien for at sikkerhetstjenesten kunne ha registrert og sjekket ut Anders Behring Breivik. For å være sikre på å ha oppfattet PST riktig, sjekket vi vår forståelse av eposten med informasjonssjefen. På telefon bekreftet han at vår forståelse var riktig og at jurister i PST hadde jobbet med formuleringene i e-posten hele dagen.

Morgenen etter, 25. november, kunne vi slå fast på trykk at «PST kunne ha registrert Breivik».

Gjennom kilder i PST fikk vi senere også vite at Janne Kristiansens svar 25. juli og senere om hva PST kunne og ikke kunne gjøre, hadde vært svært omdiskutert internt.

Avsløringen ble etter kort tid møtt med sterke reaksjoner fra opposisjonen på Stortinget. Høyre krevde at Kristiansen stilte til høring i Stortinget, noe et flertall i 22. juli-komiteen støttet. SV ba justisministeren gripe inn overfor Kristiansen. Andre medier ble interesserte i saken, og ga oss konkurranse om nyhetsstoffet.

Gjennom de følgende dagene publiserte vi både reaksjoner og genuine nyheter, blant annet at Kristiansen ble kraftig presset fra regjeringshold til å komme hjem sporenstreks

(Kristansen selv sier hun reiste på eget initiativ). Vi avdekket også at Justisdepartementet ikke ville ta ansvar for PSTs nedprioritering av kjemikaliekjøpene. Mens PST pekte på «styringssignaler» som årsak, mente Justisdepartementet at en slik nedprioritering var «intern arbeidsmetodikk».

Samtidig fikk vi et annet, mindre gjennombrudd hos PST. Først ante vi konturene av et brev mellom PST-sjefen og Justisdepartementet sendt i september. Eksistensen ble bekreftet på pressekonferansen til Kristiansen, før vi fikk innsyn uken etter. I brevet hadde Kristiansen informert Justisdepartementet om at PST faktisk kunne ha registrert Breivik.

Justisdepartementet gjorde, oss bekjent, aldri noe forsøk på å fortelle offentligheten om at de var blitt gjort oppmerksomme på Kristiansens feilaktige uttalelse, selv ikke da det stormet som verst rundt henne.

BT fikk aldri svar på våre innsynsforespørsler om tilsvarende dokumenter, utover et generelt svar fra departementets informasjonsavdeling om at brevene ble gjennomgått på grunn av den «spesielle situasjonen» som hadde oppstått.

Spør 3. Privat kjemikalieimport

I manifestet Anders Behring Breivik sendte ut før terrorangrepet, navnga han ett av de to polske selskapene han handlet hos. Han fortalte også om sin egen overraskelse da han oppdaget hvor enkelt det var å finne nasjonale nettfora som ga tips om produksjon av sprengstoff. «Om mitt eget land har ... vil de fleste land ha», skriver han.

For Norges del heter det mest brukte forumet Norsk Freakforum. I rundt to uker i november var vi inne på denne siden daglig. Der ble bombeproduksjon diskutert åpenlyst - og flere fortalte noe svært interessant: De hadde blitt kontaktet av PST.

Mens PST tidligere hadde sagt at de ikke kunne registrere og dermed behandle opplysninger om personer som hadde handlet hos et kjemikaliefirma, var oppfatningen nå tydeligvis en annen.

Vi førte sirlige logger med brukernavn og innholdet i det de skrev. Vi søkte også opp andre tråder fra de aktuelle brukerne, for å danne oss et bilde av alder, bosted og historikk. Loggene ble ført som et organisert Word-dokument, som vi anså som tilstrekkelig for oppgaven.

For å komme i kontakt med personene, registrerte vi oss på forumet. Under brukernavnet «Journalisten» sendte vi henvendelser til dem som skrev at de hadde blitt kontaktet av PST. Vi spurte dem om deres kontakt med politiet, hva de hadde blitt spurt om og hva de hadde kjøpt. Å gjøre dette var tydeligvis en bommert: Etter å ha sendt til 20 brukere, gikk plutselig skjermen i svart. Opp kom denne meldingen:

«Å grave frem stoff til skitavisen din kan du gjøre andre steder, vi er lei oppslag hvor nff får negativ omtale. Utestengelsen vil fjernes: Aldri».

Datamaskinen begynte å oppføre seg pussig, med en plutselig tikking fra harddisken. Vi dro ut strømkabelen av datamaskinen.

To dager etter tok vi på nytt opp kontakten: Informasjonen brukerne på forumet satt på var for viktig til at vi ikke kunne gjøre nye forsøk. Denne gangen endret vi fremgangsmåten: Vi brukte en anonymiseringstjeneste - www.anonymouse.org - og kontaktet langt færre.

Anonymiseringstjenesten gjør at datamaskinens IP-adresse blir skjult. Det finnes kraftigere anonymiseringsverktøy på internett enn denne, men vi anså at til vår bruk trengte vi en enkel tjeneste uten registrering. Det fremsto også vel så trygt for vår del å ikke legge igjen personalia utover vår egen IP-adresse og andre tekniske data. Vi laget på nytt et brukernavn på Freakforumet, og konsentrerte oss om å kontakte to personer. I kontakten la vi vekt på å fortelle at vi ikke var ute etter dem, men at vi var interesserte i Breiviks forberedelser da han lagde bomben. Vi var også i sms-kontakt med én av dem.

På Freakforumet lærte vi hva Breivik hadde merket seg tidligere: Det var særlig to polske selskaper som forsynte norske sprengstoffentusiaster med kjemikalier.

Det ene firmaet, Likurg, hadde ingen journalister fått kontakt med, etter hva vi kunne se i Retriever. Mannen bak det andre firmaet, Keten, hadde blitt intervjuet av flere medier i perioden rett etter 22. juli. Sakene handlet mest om politiets razzia hos selskapet og hvor forferdelig han syntes det var å bli satt i båss med Breivik.

Vi fikk kontakt med Keten-eieren, som sa seg villig til å møte oss i Polen. I tillegg sporet vi opp Likurgs kontaktperson, adresse, e-post og telefonnummer, via en polsk whois-tjeneste, dns.pl. En slik tjeneste slår opp tilgjengelig eierinformasjon om hvem som har registrert et domene.

Men telefonen til Likurg var avslått, og søk hos andre whois-tjenester og flere polske telefonkataloger ga ikke annen informasjon. Vi søkte videre i Google Maps etter adressen. Etter søking i telefonkatalogen Pkt.pl og Google Maps, oppdaget vi at en mann med samme etternavn var registrert i et nabohus. Vi ringte ham, og det viste seg å være broren. Via ham fikk vi formidlet vårt ønske om å møte Tomasz P. Dagen etter, ikke overraskende, fikk vi avslag på vår forespørsel.

Dagen etter reiste BT til Polen, med avtale om å møte Ketens eier i Wroclaw. Han fortalte flere interessante ting om sin business, uten at han ville eller kunne gå inn i de detaljene vi var interesserte i: Mest mulig nøyaktig om hans salg til Breivik og andre personer i Norge.

Vi hyret en fikser i Warsawa for å hjelpe oss gjennom det polske byråkratiet og språket. Fikseren jobbet gjennom to dagsverk, og fant ut at 1) det polske tollvesenet ikke ville hjelpe oss, 2) at ABW, Polens svar på PST, ikke ville gi informasjon eller intervju og 3) at påtalemyndigheten i Wroclaw ikke var særlig villige til å fortelle om firmaet Keten.

De som derimot ville snakke med oss, var påtalemyndigheten i Poznan, byen der selskapet Likurg holder til. I Polen rettet vi derfor oppmerksomheten mot disse tre: Mannen bak

Keten, mannen bak Likurg og påtalemyndigheten i Poznan. Tomasz P, som står bak firmaet Likurg, var blitt siktet for å ha solgt kjemikalier til å lage bomber. Siktelsen gjaldt kun polske kunder. Selv om vi hadde fått avslag, ønsket vi å treffe ham. Håpet var at han, når han så oss og vi fikk forklart mer hva vi ønsket å vite, ville fortelle.

Huset til Tomasz P. fant vi langt inne i en skog, utenfor kartene som var tilgjengelige på vår GPS. Naboer, og til slutt en eldre mann vi antok var hans far, ledet oss til dørtrammen på hovedhuset på gården. Tomasz P. kom ut på trammen. Vi fikk bekreftet hvem han var, før han snudde og forsvant inn igjen i huset. Vi hadde tatt en sjanse og brukt ressurser på å spore ham opp, langt utenfor allfarvei, uten særlig hell. I ettertid har vi kommet til at vi uansett måtte gjøre forsøket.

Gransking på alle hold

2. desember, nøyaktig en uke etter vår avsløring, holdt Janne Kristiansen sin viktigste pressekonferanse noen gang. Hennes fremtid som PST-sjef sto i fare. Kritikken mot henne kom ikke bare fra opposisjonen. Justisminister Grete Faremo, Kristiansens sjef, uttalte dagen før at PST-sjefen hadde skapt «betydelig usikkerhet». Vi visste om høy aktivitet både i regjeringsapparat og PST i dagene før.

Kristiansen startet pressekonferansen med å si at hun tok ansvar for feilene hun hadde begått - og at hun ble sittende. Deretter ga hun og PST to motstridende forklaringer på sentrale spørsmål i saken: Først om PST hadde eller ikke hadde søkt etter Breivik da de mottok navnet hans, og deretter om de hadde eller ikke hadde informert Justisdepartementet om Kristiansens feilaktige uttalelse. Bare ett annet medium - VG - fulgte opp samme spor som oss etter pressekonferansen. Selv om de andre mediene i aller høyeste grad også var på hugget i saken, merket vi at vår solide bakgrunnskunnskap gjorde at vi var bedre rustet.

Langt fra alle sider ved PSTs håndtering av terrorangrepet er avklart. BTs avsløringer har likevel fått flere følger:

- **MISTILLIT:** Flere partier på Stortinget har krevd PST-sjefens avgang. Et flertall har krevd at Kristiansen stiller på høring i Stortingets særskilte 22. juli-komité i januar.
- **«USIKKERHET»:** Kristiansens egen sjef, justisminister Grete Faremo, uttalte dagen før PST-sjefens pressekonferanse at Kristiansen hadde skapt «betydelig usikkerhet». En slik karakteristikk fra en justisminister om en embetskvinne med kjerneansvar for Norges sikkerhet, er i seg selv oppsiktsvekkende. Etter å ha vurdert Kristiansens svar i noen dager, konkluderte Faremo med at svarene var «tilfredsstillende».
- **PST-GRANSKING:** Justisminister Knut Storberget varslet i oktober, dagen før han trakk seg, at PSTs ressursituasjon skal gjennom en egen ekstern gransking.

- SNUR STEINER: PST-sjefen har varslet en intern gjennomgang av deres håndtering av terrorangrepet, med hovedvekt på om Breivik kunne vært oppdaget.
- SENTRALT FOR KOMMISJONEN: 22. juli-kommisjonen har bekreftet at Global Shield og PSTs håndtering av prosjektet er en sentral del i deres gransking.
- BA OM SVAR: Stortingets 22.juli-komité har stilt regjeringen 30 spørsmål som er direkte knyttet til BTs avsløringer av Global Shield og PSTs prioriteringer.

Det er for tidlig å si hva som vil bli de fulle konsekvensene av BTs artikkelserie. Janne Kristiansens fremtid som PST-sjef vil trolig avhenge både av hennes svar til Stortinget i januar og svarene fra 22. juli-kommisjonen. De ventes først til våren.

Metoder

JOURNALJAKT: Utgangspunktet for artikkelserien var omfattende og systematiske søk i offentlige postjournaler. Både Offentlig elektronisk postjournal (OEP) og den tidligere Elektronisk postjournal (EPJ) ble gjennomgått, siden eldre dokumenter ikke er tilgjengelige i OEP. Hoveddelen av søkene ble gjort i arkivene hos Justisdepartementet og Forsvarsdepartementet, og deres underliggende etater. Nøkkelen var å søke bredt, på en rekke ulike uttrykk, og å be om innsyn også i dokumenter som ikke umiddelbart ser veldig interessante ut. Mye oppsiktsvekkende informasjon kan skjule seg bak en anonym dokumenttittel.

DOKUMENTSAMLING: I tillegg til å be om innsyn i relevante dokumenter fra offentlige organer, har vi gått systematisk gjennom et stort antall utredninger, stortingsproposisjoner, stortingsmeldinger, budsjettdokumenter og redegjørelser. Til sammen er det snakk om lese et hundretalls dokumenter - alt fra ensidige brev til tidsidige instruksjoner og hundresidige NOU-er. Hos PST har vi gått gjennom alle offentlige instruksjoner, i tillegg til flere lover om politi og etterretningstjeneste.

SØK OG KILDELISTE: For å finne ut hvilke kapitler i dokumentene som m tte leses i sin helhet, var det nødvendig å identifisere den delen av teksten som var mest relevant, ved hjelp av ords k i Word- og PDF-filer. Et søkeord som PST vil nødvendigvis gi mange feiltreff, siden det ofte blir brukt som forkortelse for «prosent» i budsjettdokumenter, men er likevel mer effektivt enn å lese hele dokumentet fra begynnelse til slutt. Etter å ha hentet ut de mest relevante avsnittene, ble disse samlet i en word-fil til senere bruk.

FINLESING: I forkant av lesingen, var vi bevisste på at små detaljer i et langt dokument kunne ha stor betydning: Vi leste ikke for å bare finne poeng til én sak - vi finleste fordi vi antok at mange detaljer ville være avgjørende senere. Flere av sakene er resultat av sammenligning av ulike redegjørelser fra PST og departementene, eller at vi fant avvik mellom PSTs egne forklaringer. Ved å sammenstille detaljene som skurret, kunne vi finne uregelmessigheter i det store bildet.

ARKIVJOBING: Flere ganger har vi støtt på at dokumenter vi enten visste eksisterte, eller i det minste hadde en fornemmelse for fantes, ikke fantes i noen postjournal. Arkivet i Toll- og avgiftsdirektoratet kunne for eksempel ikke gi oss noen forklaring på at Global Shield-rapporten ikke fantes på saksnummeret. Tilsvarende spurte vi etter ett bestemt dokument hos PST flere ganger, et brev mellom PST-sjefen og Justisdepartementet som ikke var blitt offentliggjort. Dette brevet ante vi konturene av, men fikk først bekreftet at det fantes på pressekonferansen 2. desember.

ELEKTRONISK SKJUL: Der det var nødvendig, satte vi oss inn i bruk av nettbaserte løsninger. Da skjermen gikk i svart på Norsk Freakforum, brukte vi noen få timer på å sette oss inn i anonymiseringstjenester, slik blant annet Breivik selv anbefaler i sitt manifest. Det finnes flere måter å bruke anonymisering, blant annet omfattende betalingsløsninger der man bruker en såkalt proxyserver for all internett-trafikk. På den måten går trafikken via en tredjepart som garanterer at man ikke blir sporet. Vi valgte en annen og langt enklere løsning via www.anonymouse.org, en gratisløsning som tilsynelatende er laget av personvern-idealister. Den fungerer svært enkelt: På et nettsted der man ikke vil røpe identiteten sin, setter man i adresselinjen i nettleseren inn en Anonymouse-link før den egentlige linken. Bruker man en nettleser med reklame-stopper, foregår den anonymiserte surfing helt som vanlig.

KILDEBREDDE: Vi gikk bredt ut i jakten på kilder, både skriftlige og muntlige. Sakene førte oss både til polsk påtalemyndighet, norske 15-åringer med en utviklet interesse for sprengstoff, amerikanske tollmyndigheter, og internasjonale organisasjoner i flere land. Vi har kommentarer fra akademikere, embetsverk, bistandsadvokater i terrorsaken, og et bredt utvalg av politikere.

PERSONSØK I UTLANDET: Å finne personinformasjon i utlandet er ofte komplisert. Telefonkataloger er vanskelig tilgjengelig eller mangelfulle, og ofte ikke tilgjengelig på annet enn originalspråket. I arbeidet for å finne kilder i Polen brukte vi flere tjenester. Sammen ga de resultater: Ved hjelp av whois-tjenestene dns.pl og whois.pl kunne vi finne en del kontaktdata. Vi supplerte med informasjon fra Google Maps og noen telefonkataloger (det finnes flere av dem på nett, men de fleste er innenfor begrensede nisjer eller leverandører). Ved å surfe på en telefonkatalog som Pkt.pl via Google Translate, var det i tillegg mulig å forstå innholdet i teksten.

OPPSØKENDE JOURNALISTIKK: Kombinasjonen av journalsøk foran datamaskinen og oppsøkende journalistikk i utlandet, ga resultater. Da dørene ble stengt hos alle involverte parter i forsøket på å få ut den hemmelige Global Shield-rapporten, oppsøkte vi en kilde som var villig til å hjelpe oss i et personlig møte.

7. Spesielle erfaringer

Vi møtte sterk motstand fra flere hold i arbeidet med artiklene. Dette ga seg blant annet utslag i forsøk på tåkelegging, som da PSTs informasjonsavdeling hardnakket hevdet at andre medier hadde sjekket ut Global Shield-problematikken og droppet saken, i et forsøk på å få

oss til å gjøre det samme. Et annet eksempel er da de hevdet at tollvesenet ville trekke sine tidligere uttalelser om Global Shield, noe som ikke skjedde.

I den første fasen var det også nærmest umulig å få en uttalelse fra PSTs informasjonsavdeling, langt mindre et intervju med Janne Kristiansen. Blant de utenlandske kildene møtte vi også en mur av taushet. De få opplysningene vi fikk, var av helt generell karakter.

Vi var bevisste på det trykket vi skapte mot Janne Kristiansen, særlig i etterkant av pressekonferansen 2. desember. En annen ting som fortløpende måtte vurderes, var den politiske mynten opposisjonspolitikere ville slå på saken for å ramme regjeringen. Vi var klar over at med den sterke kritikken som ble rettet mot Kristiansen, var det avgjørende at hun fikk rikelig mulighet til å svare i våre spalter. Vi tok gjentatte ganger kontakt med PSTs informasjonsavdeling for å be om et intervju, til tross for at dette ble avvist hver gang.

Etter hvert som terrorangrepet har kommet noe på avstand, har vi regelmessig opplevd at offentlige etater avviser å svare på spørsmål. De begrunner det med at forholdene skal granskes av 22. juli-kommisjonen.

Ett eksempel er et svar fra en underdirektør i Toll- og avgiftsdirektoratet da vi stilte spørsmål om Global Shield: «I påvente av kommisjonens rapportering kan Tollvesenet ikke svare på spørsmål om 22/7 eller spørsmål som er direkte relatert til denne saken», skriver han i en e-post 9. november 2011.

Det ser ut til at enkelte offentlige etater mener kommisjonens granskingsarbeid pålegger dem munnkurv i alle spørsmål som dreier seg om 22. juli - trass i statsminister Jens Stoltenberg oppfordring om mer åpenhet og demokrati som et svar på terrorangrepet.

Bergen/Oslo 13. januar 2012

Tron Strand, Rune Christophersen, Øyvind Lefdal Eidsvik